

ภาษาบาลี

อักษรวิธ

อาจารย์สุภัคธัช สุธนภิญโญ
สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

อักษรวีธี

๒

อย่าง

๑. สมัญญากิธาน
๒. สันธิ

สมัญญาภิธาน

ว่าด้วยชื่อของอักขระทั้งปวงที่เป็นสระ
และพยัญชนะพร้อมด้วยฐานกรณ์

๑.

เนื้อความของถ้อยคำทั้งปวง ต้องหมายรู้ด้วย
อักขระ เมื่ออักขระวิบัติแล้วก็เข้าใจเนื้อความได้
ยาก เสี่ยงก็ดี ตัวหนังสือก็ดี ชื่อว่า อักขระ

๒.

อักขระ แปลว่า ไม่รู้จักสิ้น และไม่เป็นของแข็ง

๓.

อักขระ ในภาษาบาลี มี ๔๑ ตัว

โดยแบ่งเป็น สระและพยัญชนะ

บาลี
อักขระ

๑. สระ

มี ๘ ตัว คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

๒. พยัญชนะ

พยัญชนะ มี ๓๓ ตัว คือ

ก ข ค ง ฉ ฆ ง (ก วรรค)

จ ฉ ช ฌ ญ (จ วรรค)

ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ (ฎ วรรค)

ต ถ ท ธ น (ต วรรค)

ป ผ พ ภ ม (ป วรรค)

ย ร ล ว ส ห พ อ (อ วรรค)

สระ ๘ ตัว

อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

(เรียกสระทั้ง ๘ นี้ว่า นิสสัย)

สระ แปลว่า เสียงคือสิ่งที่ออก
เสียงได้ตามลำพังและทำให้
พยัญชนะออกเสียงได้ด้วย

สระจัดเป็น ๔ ประเภท

๑. รัสสะ

๓. ครุ

๒. ทิมะ

๔. ลหุ

๑. รัสสะ

ได้แก่ สระที่มีมาตราเบา มีเสียงสั้น ๓ ตัว คือ อ อิ อุ เช่น อติ ครุ ปติ มุณี กุล ปุริส เป็นต้น และ เอ กับ โอ ที่มีพยัญชนะสังโยค คือ ตัวสะกดซ้อนอยู่เบื้องหลัง เช่น เสยโย โสตุถิ เป็นต้นก็จัดเป็นรัสสะ

๒. ทีฆะ

ได้แก่ สระที่มีเสียงยาว ๕ ตัว คือ อา อี อุ เอ โอ เช่น ภาคี เสโซ วายาโม เป็นต้น

๓. ครุ

ได้แก่ สระที่มีเสียงหนัก คือ สระที่เป็นที่ฆะล้วนเช่น ฎปาโล เอสี และสระที่เป็นรัสสะที่มีพยัญชนะสังโยค หรือ มีนิคหิตอยู่เบื้องหลัง เช่น มนุสสินุโท โโกเสยยัม เป็นต้น

๔. ลหุ

ได้แก่ สระที่มีเสียงเบา คือ สระที่เป็นรัสสะล้วนไม่มีพยัญชนะสังโยค หรือนิคคหิต อยู่เบื้องหลัง เช่น ปติ มุณี กุล เป็นต้น

สระนั้นจัดเป็นคู่ได้ ๓ คู่

อ อา เรียกว่า อวณฺโณ

(พวก อ)

อิ อี เรียกว่า อิวณฺโณ

(พวก อิ)

อุ อู เรียกว่า อูวณฺโณ

(พวก อุ)

ส่วน เอ กับ โอ เรียกว่า **สังยุตสระ** เพราะเกิดจากการประกอบสระ ๒ ตัว เป็นเสียงเดียวกัน คือ อ กับ อิ ผสมกันเป็น เอ, อ กับ อุ ผสมกัน เป็น โอ

พยัญชนะ

พยัญชนะ ๓๓ ตัวพยัญชนะ ในภาษาบาลีมี ตัว แบ่งเป็น

๒ จำพวก คือ

๑. พยัญชนะวรรค มี ๒๕ ตัว แบ่งเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว คือ

ก วรรค มี ก ข ค ฌ ง

จ วรรค มี จ ฉ ช ฌ ญ

ฎ วรรค มี ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ

ต วรรค มี ต ถ ฑ ฒ ษ

ป วรรค มี ป ฝ พ ภา ม

๒. พยัญชนะอวรรค มี ๘ ตัว คือ ย ร ล ว ส ห ฬ อ

ฐานกรณ์ของอักขระ

ฐานกรณ์ เป็นต้นกำเนิดของอักขระ แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. ฐาน

๒. กรณ์

ฐาน คือ ที่ตั้งที่เกิดของอักขระ มี ๖ อย่างคือ

กณฺโฐ คอ

มฺุฑธา ศีรษะหรือปุ่มเหงือก

โธฏฐ ริมฝีปาก

ตาลุ เพดาน

ทนฺโต ฟัน

นาสิกกา จมูก

ฐานกรณ์ของอักขระ

อักขระบางพวกเกิดในฐานเดียว บางพวกเกิดใน ๒ ฐาน

- พวกที่เกิดในฐานเดียว คือ

๑. อ อา, ก ข ค ฆ ง, ห ฌ ตัวนี้ เกิดที่คอ เรียกว่า กณฐชา
๒. อิ อี, จ ฉ ช ฌ ญ, ย จ ตัวนี้ เกิดที่ เพดาน เรียกว่า ตาลุชา
๓. ฎ ฐ ฑ ฒ ณ, ร ฬ ๗ ตัวนี้ เกิดที่ ศีรษะหรือปุ่มเหงือก เรียกว่า มุทุชา
๔. ต ถ ท ฒ น , ล ส ๗ ตัวนี้ เกิดที่ ฟัน เรียกว่า ทนตชา
๕. อุ อู, ป ผ พ ภ ม ๗ ตัวนี้ เกิดที่ริมฝีปาก เรียกว่า โอฏฐชา
๖. อ (นิคคหิต) เกิดที่จมูกเรียกว่า นาสิกฐฐานชา

- พวกที่เกิดใน ๒ ฐาน คือ

๑. พยัญชนะที่สุตวรรค ๕ ตัว คือ ง ญ ณ น ม เกิดใน ๒ ฐาน คือตามฐานเดิมของตน และจมูก เรียกว่า สกฏฐานนาสิกฏฐานชา
๒. เอ เกิดที่คอและเพดาน เรียกว่า กณฐตาลุโซ
๓. โอ เกิดที่คอและริมฝีปาก เรียกว่า กณฐุฏฐุโซ
๔. ว เกิดที่ฟันและริมฝีปาก เรียกว่า ทนุโตฏฐุโซ
๕. ห ที่ประกอบพยัญชนะ ๘ ตัว คือ ญ ณ น ม ย ล ว พ เช่น ปญโห ตณหา วุฬโห เป็นต้น เกิดที่อก ที่ไม่ได้ประกอบเกิดที่คอ ตามฐานเดิมของตน

กรรม คือ ที่ทำของอักขระ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ชิวหามชฌ์   ท่ามกลางลั่น
๒. ชิวโหปคัค   ถัดปลายลั่นเข้ามา
๓. ชิวหคัค   ปลายลั่น
๔. สกฏฐานัน   ฐานของตน

ข้อกำหนดเพิ่มเติม

ชิวหามชฌ์ (ท่ามกลางลั่น) เป็นกรรมของอักขระที่เป็น ตาลุชา (อิ อี, จ ฉ ช ฌ ญ, ย)

ชิวโหปคัค (ถัดปลายลั่นเข้ามา) เป็นกรรมของอักขระที่เป็น มุทุธา (ฎ ฐ ฑ ฒ ณ, ร ฬ)

ชิวหคัค (ปลายลั่น) เป็นกรรมของอักขระที่เป็น ทนุธา (ต ถ ท ธ น, ล ส)

สกฏฐานัน (ฐานของตน) เป็นกรรมของอักขระที่เหลือจากนั้น

เสียงของอักขระ

๑. วิธีออกเสียงของอักขระนั้น ท่านกำหนดเป็นมาตรา คือ สระสั้น ๑ มาตรา (กึ่งวินาที), สระยาว ๒ มาตรา (๑ วินาที), สระที่มีพยัญชนะสังโยค และมีนิคคหิต อยู่เบื้องหลัง ๓ มาตรา (วินาทีครึ่ง), พยัญชนะทั้งปวงกึ่งมาตรา (๑ ใน ๔ ของ วินาที), และพยัญชนะควบกัน เช่น ตย ทร ก็กึ่งมาตรา (๑ ใน ๔ ของวินาที)

เสียงของอักขระ

๒. เสียงของพยัญชนะแบ่งออกเป็น ๒ ตามที่มีเสียงก้องและ
ไม่ก้อง ดังนี้

๒.๑. พยัญชนะที่มีเสียงไม่ก้อง เรียกว่า อโฆสยะ ได้แก่
พยัญชนะที่ ๑ และ ที่ ๒ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ก ข, จ ฉ, ฎ ฐ, ต ถ,
ป ผ, และ ส (รวมเป็น ๑๑ ตัว)

๒.๒. พยัญชนะที่มีเสียงก้อง เรียกว่า โฆสยะ ได้แก่
พยัญชนะที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ค ฆ ง , ช ฌ ญ , ท
ฒ ณ , ท ธ น , พ ภ ม , และ ย ร ล ว ห ฬ (รวมเป็น ๒๑ ตัว)

เสียงของอักขระ

ส่วน อ (นิคหิต) นักปราชญ์ผู้รู้ศัพทศาสตร์ ประสงค์เป็น
โฆสะ, แต่นักปราชญ์ฝ่ายศาสนาประสงค์เป็นโฆสาโฆสวิมุตติ
คือ **พ้นจากโฆสะและอโฆสะ** เสียงของ อ นี้ ถ้าอ่านตามวิธี
ภาษาบาลี มีสำเนียงเหมือนตัว ง สะกด เช่น พุทฺธ (พุทฺธัง) ธมฺม
(ธัมมัง) แต่ถ้าอ่านตามวิธีภาษาสันสกฤตมีสำเนียงเหมือนตัว ม
สะกด เช่น พุทฺธ (พุทฺธัม) สรณฺ (สรณัม) เป็นต้น

เสียงของอักษร

พยัญชนะวรรคที่เป็น โสตะ แบ่งเป็น ๒ ตามเสียงหย่อนและเสียงหนัก "เสียงหย่อน เรียกว่า สติล เสียงหนักเรียกว่า ธนิต"

สติล

ธนิต

พยัญชนะที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๕ ในวรรค
ทั้ง ๕ คือ ก ค ง, จ ช ญ, ฎ ฏ ณ,

ต ท น, ป พ ม ,

(ในกัจจานเภท สงเคราะห์

พยัญชนะที่ ๕ เข้าด้วย)

พยัญชนะที่ ๒ ที่ ๔ คือ ข ฌ, ฉ

ณ, ฐ ฒ, ผ ภ

แผนผังพยัญชนะที่เป็นอโฆสและโฆส

อโฆส		โฆส		
๑	๒	๓	๔	๕
ก	ข	ค	ฌ	ง
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
ฎ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
ต	ถ	ท	ธ	น
ป	ผ	พ	ภ	ม
ส		ย ร ล ว ห ฟ		

ข้อควรจำพิเศษ

- ๑. สระสั้นมาตราเดียว
สระยาว ๒ มาตรา
- ๒. สระ ๘ ตัวนั้น มีเสียง
ไม่ต่างจากภาษาไทยนัก
ส่วนพยัญชนะก็มีเสียงไม่ต่าง
จากภาษาไทยเช่นเดียวกัน
ที่ต่างกันมี ๕ ตัว คือ ค ช ต
ธ พ (ค เท่ากับ ง + ห , ช
เท่ากับ จ + ย , ฑ และ ฐ
เท่ากับ ต, พ เท่ากับ บ)

แผนผังพยัญชนะที่เป็นอโฆสและโฆส

จัดพยัญชนะเป็น ๔ หมวดพิเศษ เป็น สัท - ธนิต ตามแผนผัง ดังนี้

พยัญชนะวรรค					พยัญชนะอวรรค		
อโฆสะ		โฆสะ			อโฆสะ	โฆสะ	วิมุตติ
สัท	ธนิต	สัท	ธนิต	สัท	ส	ย ร ล ว ห พ	อ
ก	ข	ค	ฅ	ง			
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ			
ฎ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ			
ต	ถ	ท	ธ	น			
ป	ผ	พ	ภ	ม			

เรียงแถวในแนวนอน

๑. สัทอโฆสะ คือ ก จ ฎ ต ป มีเสียงเบาว่า ทุกพยัญชนะ ๑
๒. ธนิตอโฆสะ คือ ข ฉ ฐ ถ ผ มีเสียงหนักกว่า สัทอโฆสะ ๑
๓. สัทโฆสะ คือ ค ง ช ญ ฑ ณ ท น พ ม มีเสียงดังกว่า ธนิตอโฆสะ ๑
๔. ธนิตโฆสะ คือ ม ณ ฒ ฐ ภ มีเสียงก้องกว่า สัทโฆสะ ๑

แผนผังการจัดพยัญชนะ ๔ หมวดพิเศษ เป็น สัท - ธนิต

ข้อกำหนดพิเศษ

๑. พยัญชนะที่ ๑ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ก จ ฎ ต ป = สติลโฆสะ
๒. พยัญชนะที่ ๒ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ข จ ฐ ถ ผ = ฌตโฆสะ
๓. พยัญชนะที่ ๓ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ค ช จ ท พ = สติลโฆสะ
๔. พยัญชนะที่ ๔ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ฌ จ ฐ ถ ภ = ฌตโฆสะ
๕. พยัญชนะที่ ๕ ในวรรคทั้ง ๕ คือ ง ญ ฌ น ม = สติลโฆสะ

บรรดาพยัญชนะเหล่านั้น พยัญชนะที่เป็น สติลโฆสะ มีเสียงเบา
กว่าทุกพยัญชนะ ฌตโฆสะมีเสียงหนักกว่า สติลโฆสะ สติลโฆสะมี
เสียงดังกว่า ฌตโฆสะ ฌตโฆสะ มีเสียงดังก้องกว่า สติลโฆสะ

พญัญชนะสังโยค

พญัญชนะสังโยค คือ ลักษณะที่ซ้อนกันได้ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑. พญัญชนะที่ ๑ ซ้อนหน้าพญัญชนะที่ ๑ และที่ ๒ ในวรรค
ของตนได้

๒. พญัญชนะที่ ๓ ซ้อนหน้าพญัญชนะที่ ๓ และที่ ๔ ในวรรค
ของตนได้

๓. พญัญชนะที่ ๕ ซ้อนหน้าพญัญชนะได้หมดทุกตัวในวรรค
เดียวกัน เว้นเสียแต่ตัว ง ซ้อนหน้า ตัวเองไม่ได้ ๗ พญัญชนะ
สังโยคนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวสะกด

พยัญชนะสังโยค

ตัวอย่างการสังโยคหรือการซ้อนพยัญชนะตามหลักเกณฑ์

วรรค	ที่ ๑ ซ้อนที่ ๑	ที่ ๑ ซ้อนที่ ๒	ที่ ๓ ซ้อนที่ ๓	ที่ ๓ ซ้อนที่ ๔
ก	ส <u>ก</u> โก	ทุก <u>ก</u> ข้	อ <u>ก</u> คิ	อ <u>ก</u> ข้
จ	ส <u>จ</u> จ้	ค <u>จ</u> จติ	อ <u>จ</u> ช	ว <u>จ</u> ข้
ฎ	ว <u>ฎ</u> ฎั	ป <u>ฎ</u> ฎัน	ฉ <u>ฎ</u> ชิต์	อ <u>ฎ</u> ตม์
ต	ว <u>ต</u> ตั	ว <u>ต</u> ตั	ภ <u>ต</u> ทห้	ส <u>ต</u> ทธา
ป	ป <u>ป</u> ปติ	บ <u>ป</u> ปฬ้	ป <u>ป</u> พโพ	อ <u>ป</u> รพภ

ตัวอย่าง การซ้อนพยัญชนะที่สุดวรรค

๑. วรรค ก เช่น วงก อากกข้ สกโ
สกโฆ (ง สุดวรรค)

๒. วรรค จ เช่น จจจลจติ อจญจ อจชจลี
วจญจมา (ญ สุดวรรค)

๓. วรรค ฎ เช่น วฎญฎ สฎญฎฐานฎ สฎญฎห้
ปฎญฎ (ณ สุดวรรค)

๔. วรรค ต เช่น ทตนตโต ปตนตโต วตนตนต
ทตนตธา (น สุดวรรค)

๕. วรรค ป เช่น จปรปมปวาปสี สปมปผลปสปสี
กปลปมปพป ปปารปมปโป (ม สุดวรรค)

พยัญชนะอวรรค

๑. ย ล ส ซ้อนหน้าตนเองได้ เช่น เสยโย สลลํ อสฺโส ฯ
๒. ย ร ล ว ถ้าอยู่หลังพยัญชนะตัวอื่นออกเสียงผสมกับพยัญชนะตัวหน้า เช่น วากยํ ภาโร อเนวติ เป็นต้น
๓. ส เมื่อใช้เป็นตัวสะกดมีสำเนียงเป็น อุสุม (ไอน้ำ) คือ มีลมออกจากไรฟันหน้อยหนึ่ง เช่น ตสฺมา เป็นต้น
๔. ห ถ้าอยู่หน้าพยัญชนะอื่น ก็ทำให้พยัญชนะที่อยู่หน้าตนออกเสียง มีลมมากขึ้น เช่น พุรหฺมา ถ้าอยู่หลังพยัญชนะ ๘ ตัว คือ ญ ฌ น ม ย ล ว ห มีเสียงเข้าผสมกับพยัญชนะนั้น เช่น ปณฺโห อณฺโห ตฺมุหํ เป็นต้น

พยัญชนะอวรรค

ส่วนพยัญชนะอวรรค ๗ ตัว คือ ย ร ล ว ส ห พ เป็นอักษรมีเสียงกึ่งสระ คือ กึ่งมาตรา เพราะพยัญชนะเหล่านี้ บางตัวก็รวมลงในสระเดียวกันกับพยัญชนะตัวอื่น ออกเสียงพร้อมกันได้ บางตัวแม้เป็นตัวสะกดก็คงออกเสียงได้หน่วยหนึ่งพอให้รู้ว่าเป็นตัวสะกดเช่น มยุหฺ, อินฺหฺริยฺ, ชิวหา, ปลวฺ, พุหฺมฺ, รุฬฺโห เป็นต้น

อ้างอิง

พระมหาเสน่ห์ ธมฺมสิริเนโท .(๒๕๖๖).บาลี
ไวยากรณ (ฉบับบัญญัติโพธิทอง).
ขอนแก่น: คลังงานวิทย.